

*Janina Bernacka-Baranowa**

**ROZWÓJ PRZEMYSŁU MIĘSNEGO
W STREFIE ŻYWIETELSKIEJ WOJ. MIEJSKIEGO ŁÓDZKIEGO
W LATACH 1975—1980**

Niniejsze rozważania są wybranymi problemami szerokiego studium poświęconego gospodarce mięsnej w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego, które obejmuje obszar: woj. miejskiego łódzkiego, piotrkowskiego, plockiego, sieradzkiego i skierniewickiego [1]. Celem artykułu jest ukazanie relacji zachodzących między potrzebami ludności, towarową produkcją zwierząt rzeźnych a potencjałem przemysłu mięsnego w latach 1975—1980, które stanowiły przesłanki racjonalnego kształtowania produkcji i spożycia.

1. MIEJSCE BRANŻY MIĘSNEJ W PRZEMYSŁE SPOŻYWCZYM

Przemysł mięsny pod względem zatrudnienia, produkcji globalnej i wartości środków trwałych zajmuje w skali kraju dominującą pozycję wśród pozostałych kilkunastu branż przemysłu spożywczego. Zatrudnienie w branży mięsnej w kraju wynosi powyżej 20% ogółu pracujących w przemyśle spożywczym, gdy tymczasem w pozostałych branżach kształtuje się od 11% w piekarskiej do ok. 1% w olejarskiej i ziemniaczanej [3]. Zbliżona do krajowej, w relacjach między branżami, struktura zatrudnienia w przemyśle spożywczym występuje również w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego. Znacznie wyższym wskaźnikiem od krajowego charakteryzuje się przemysł mięsny w woj. miejskim łódzkim, cukrowniczy w woj. plockim oraz owocowo-warzywny i mięsny w woj. skierniewickim. Największe zatrudnienie zarówno w przemyśle mięsnym, jak i spożywczym miało miejsce w latach 1975—1976. Od tego czasu wykazuje ono tendencję spadkową.

* Dr, adiunkt w Zakładzie Gospodarki Przestrzennej UE.

W latach siedemdziesiątych nasilił się proces koncentracji przemysłu mięsnego. W okresie lat 1970—1977 liczba zakładów zmniejszyła się z 2080 do 1758 i wykazywała większe tempo spadku niż w całym przemyśle spożywczym. Całkowite ograniczenie działalności znacznej liczby małych zakładów, będących głównie w gestii spółdzielczości, wiązało się z oddawaniem do eksploatacji nowo wybudowanych dużych zakładów. Na analizowanym obszarze, który równocześnie stanowi rejon działalności Okręgowego Przedsiębiorstwa Przemysłu Mięsnego w Łodzi, największy spadek liczby zakładów zaznaczył się w latach 1975—1977. Liczba zakładów zmniejszyła się ze 180 do 151, głównie w woj. piotrkowskim, łódzkim i sieradzkim, a zatrudnienie zmalało o ponad 400 osób. Dynamiczny wzrost liczby pracowników z 852 do 2074 miał miejsce w woj. skierniewickim na skutek uruchomienia kombinatu mięsnego w Rawie Maz.

Likwidacja znacznej liczby jednostek produkcyjnych, ograniczenie zatrudnienia oraz oddanie do eksploatacji zakładu w Rawie Maz. spowodowało wzrost przeciętnego zatrudnienia na 1 zakład. Mimo to przemysł mięsny posiada nadal bardzo wysoki stopień rozproszenia. Jedynie wyższym wskaźnikiem dysproporcji charakteryzuje się przemysł piekarski.

Produkcja globalna branży mięsnej w cenach stałych stanowi ponad 25% całej produkcji przemysłu spożywczego. Na kolejnych pozycjach za przemysłem mięsnym znajduje się zarówno w skali kraju, jak i w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego przemysł mleczarski i młynarski. Produkcja globalna branży mięsnej w cenach bieżących znajduje się również na czołowym miejscu, jednak jej udział w produkcji przemysłu spożywczego systematycznie maleje. W stosunku do 1970 r. zmniejszył się o ponad 4% i w 1979 r. wynosił 19,9%. Podobną tendencję obserwuje się w przemyśle rybnym, młynarskim, cukrowniczym i olejarskim. Wyraźny trend wzrastający wykazuje natomiast przemysł spirytusowy, którego udział w produkcji globalnej przemysłu spożywczego zwiększył się z 13,9% w 1970 r. do 19,1% w 1979 r. Z analizy trendów rozwoju produkcji globalnej w cenach bieżących nasuwa się przypuszczenie, że w niedługim czasie czołowe miejsce przemysłu mięsnego w strukturze branżowej przemysłu spożywczego zajmie przemysł spirytusowy.

W 1979 r. przemysł mięsny w kraju pod względem wartości brutto środków trwałych w cenach bieżących zajmował jedno z pierwszych miejsc obok przemysłu cukrowniczego i mleczarskiego. Poczynione nakłady inwestycyjne w latach siedemdziesiątych spowodowały jego przesunięcie z 5 pozycji wśród branż przemysłu spożywczego na jedną z pierwszych w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. W ogólnej

strukturze wartości brutto środków trwałych ogółem w przemyśle spożywczym udział branży mięsnej w obszarze działania OPPM w Łodzi kształtuje się od ok. 4% w woj. sieradzkim do ponad 25% w woj. m. łódzkim. Od 1976 r. wysokim wskaźnikiem charakteryzuje się woj. skierniewickie, w którym w latach 1971—1976 zainwestowano ponad 2,5 mld zł.

2. ZDOLNOŚCI PRODUKCYJNE A TOWAROWA PRODUKCJA ZWIERZĘCA

Produkcja finalna przemysłu mięsnego determinowana jest z jednej strony mocami przetwórczymi, z drugiej natomiast podażą surowca.

Zdolności produkcyjne w 1980 r. w obszarze 5 województw wyno-

Tabela 1

Skup żywa rzeźnego, zdolności przetwórcze przemysłu i produkcja mięsa poubojowego w 1975 r. i 1980 r. w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego (w wadze bitej ciepłej w tys. t, branża ogółem)

Województwo	Skup żywa	Roczne zdolności produkcyjne poubojowe	Różnica między skupem a zdolnościami produkcyjnymi	Produkcja mięsa poubojowego	Różnica między skupem a ubojem	Wskaźnik wykorzystania zdolności produkcyjnych
			1975			
Polska	2 275,9	2 034,1	+ 241,8	2 157,4	+ 118,5	106,1
Miejskie łódzkie	13,6	85,0	- 71,4	92,0	- 78,4	108,2
Piotrkowskie	41,1	12,0	+ 29,1	13,7	+ 27,7	114,2
Płockie	53,4	37,9	+ 15,5	41,9	+ 11,5	110,5
Sieradzkie	42,5	2,7	+ 39,8	3,8	+ 38,7	140,7
Skierniewickie	38,7	3,4	+ 35,3	4,7	+ 34,0	138,2
Strefa żywicielska	189,3	141,0	+ 48,3	156,1	+ 33,2	110,7
			1980			
Miejskie łódzkie	12,5	91,5	- 79,0	66,9	- 54,4	73,1
Piotrkowskie	37,7	11,8	+ 25,9	7,0	+ 30,7	59,3
Płockie	43,9	32,7	+ 11,2	33,8	+ 10,1	103,4
Sieradzkie	41,2	4,1	+ 37,1	1,7	+ 39,5	41,5
Skierniewickie	31,3	66,3	- 35,0	52,3	- 21,0	78,9
Strefa żywicielska	166,5	206,7	- 40,3	161,7	+ 4,8	78,3

Zródło: Obliczenia własne w oparciu o dane OPPM w Łodzi; *Rozwój i rejonizacja przemysłu spożywczego na tle rolniczej bazy surowcowej*, GUS, Warszawa 1977; *Rocznik statystyczny GUS*, Warszawa 1976; *Gospodarka żywnościowa 1980*, GUS, Warszawa 1980.

siły łącznie 206,7 tys. t mięsa z uboju, w tym przemysłu kluczowego 183,2 tys. t i spółdzielczego 23,5 tys. t. W porównaniu z 1975 r. wzrosły one o 46,6%, głównie w przemyśle kluczowym, wskutek oddania do eksploatacji zakładu mięsnego w Rawie Maz. Uruchomienie kombinatu wpłynęło na wzrost mocy przetwórczych w 1977 r. do 278,3 tys. t, jednak przeprowadzona w rok później korekta jego zdolności z 90 do 60 tys. t oraz likwidacja zakładów mięsnych „Konsumy” spowodowała obniżenie potencjału do rzędu 205—210 tys. t mięsa z uboju.

W ujęciu przestrzennym zdolności produkcyjne wykazują znaczne zróżnicowanie od 91,5 tys. t w woj. miejskim łódzkim do 4,1 tys. t w woj. sieradzkim (tab. 1). W latach 1975—1980 głównie wzrosły one w woj. skierniewickim z 3,4 do 66,3 tys. t, natomiast w pozostałych województwach utrzymały się prawie na niezmiennym poziomie. Zdolności produkcyjne zakładów mięsnych branży ogółem w kg na 1 mieszkańca i w t na 100 ha użytków rolnych wg województw przedstawia tab. 2.

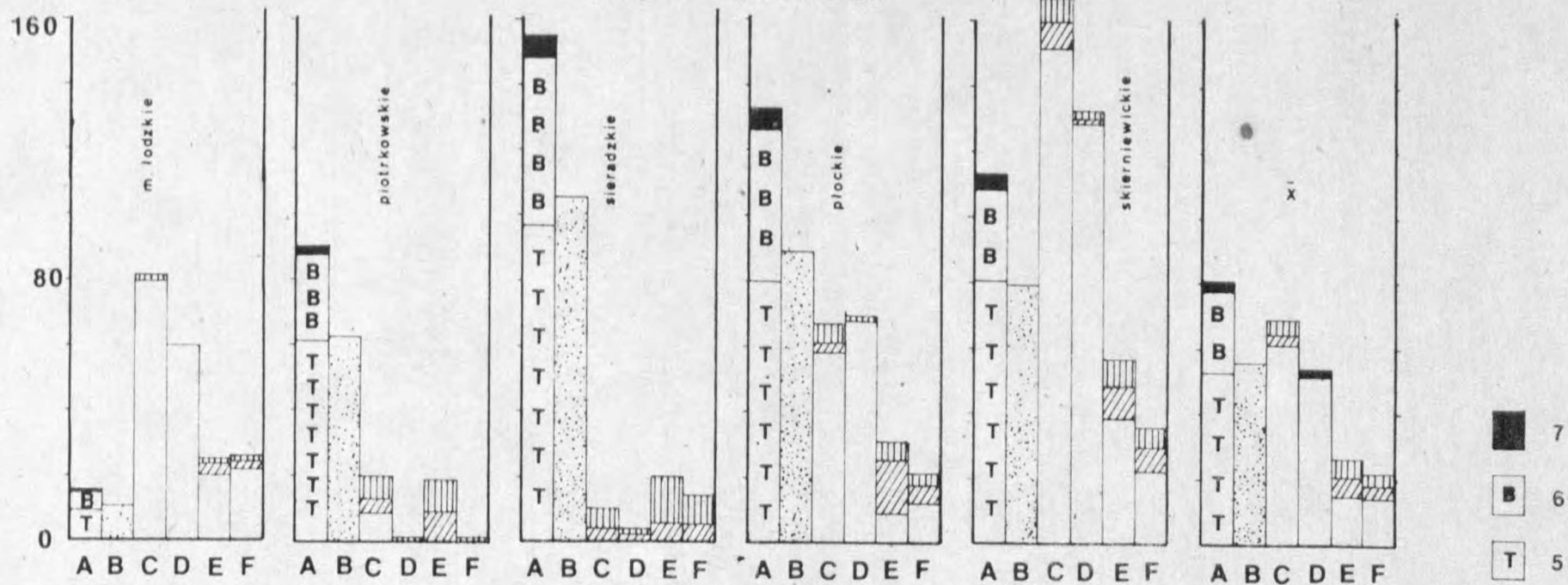
Tabela 2

Skup żywca rzeźnego, zdolności przetwórcze przemysłu i produkcja mięsa poubojowego w 1975 r. i 1980 r. w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego na 1 mieszkańca i na 100 ha użytków rolnych w wadze bitej ciepłej (branża ogółem)

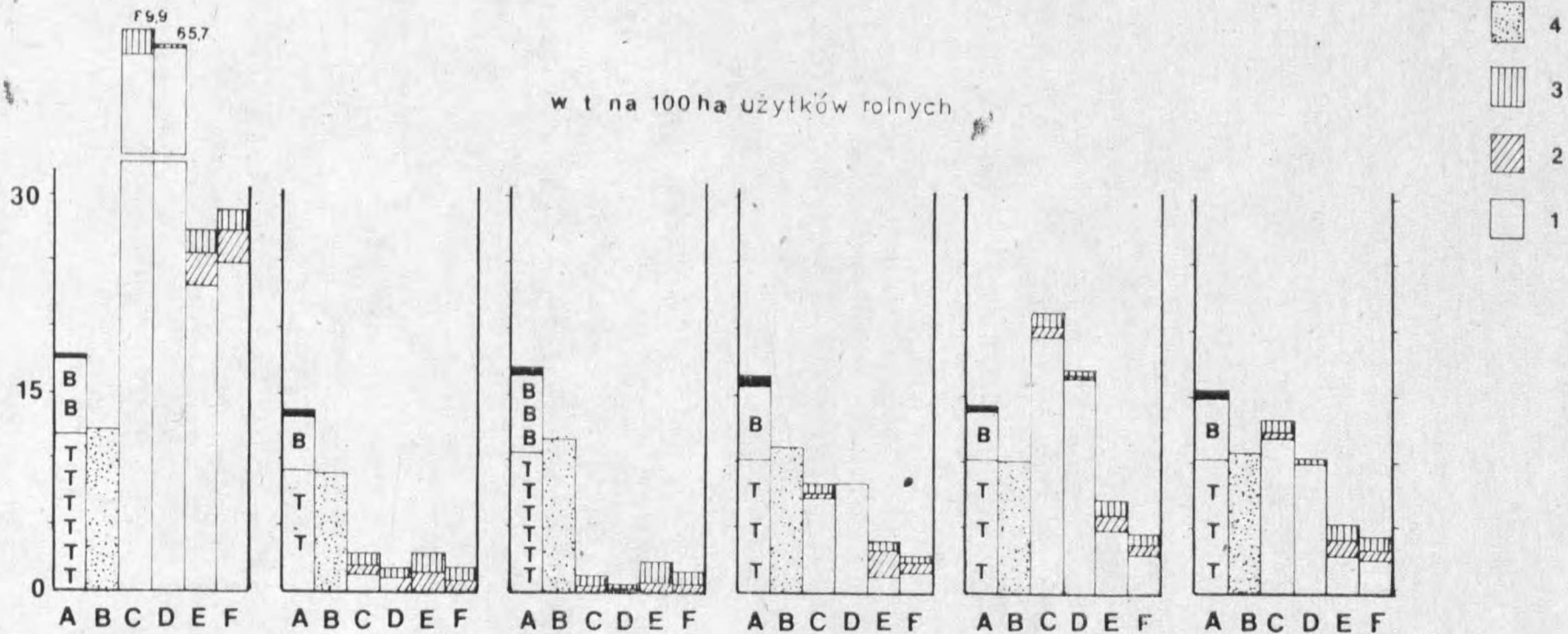
Województwo	Skup żywca		Roczne produkcyjne zdolności poubojowe		Produkcja mięsa poubojowego	
	kg na 1 miesz-kańca	t na 100 ha uż. rol.	kg na 1 miesz-kańca	t na 100 ha uż. rol.	kg na 1 miesz-kańca	t na 100 ha uż. rol.
1975						
Polska	66,6	11,8	59,5	10,6	63,1	11,3
Miejskie łódzkie	12,6	13,0	78,8	81,0	85,2	89,3
Piotrkowskie	70,5	10,2	20,5	3,0	23,5	3,3
Płockie	111,1	13,3	78,8	9,5	87,2	10,5
Sieradzkie	109,9	11,9	6,9	0,8	9,8	1,0
Skierniewickie	99,6	12,3	8,7	1,1	12,0	1,5
Strefa żywicielska	64,9	12,0	48,3	8,9	53,5	9,9
1980						
Miejskie łódzkie	11,1	12,2	81,6	89,9	59,7	65,7
Piotrkowskie	62,3	9,5	19,6	2,9	1,2	1,7
Płockie	89,0	11,0	66,3	8,2	68,5	8,4
Sieradzkie	105,3	11,6	10,5	1,2	4,3	0,5
Skierniewickie	79,2	10,0	167,8	21,2	132,4	16,7
Strefa żywicielska	55,5	10,6	68,9	13,2	53,9	10,3

Źródło: Obliczenia własne w oparciu o dane OPPM w Łodzi; *Rozwój i rejonizacja przemysłu spożywczego na tle rolniczej bazy surowcowej*. GUS, Warszawa 1977; *Rocznik statystyczny GUS*, Warszawa 1976; *Gospodarka żywnościowa 1980*. GUS, Warszawa 1980.

w kg na 1 mieszkańca

w t na 100 ha użytków rolnych

Rys. 1. Skup zwierząt rzeźnych, zdolności produkcyjne i produkcja finalna przemysłu mięsnego w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego w 1980 r.

A — skup zwierząt rzeźnych w wadze żywej; B — skup zwierząt rzeźnych w wadze mięsa; C — zdolności produkcyjne mięsa z uboju; D — produkcja mięsa; E — zdolności produkcyjne wędlin; F — produkcja wędlin;

1 — przemysł kluczowy; 2 — przemysł spółdzielczy „Społem”; 3 — przemysł spółdzielczy „Samopomoc Chłopska”; 4 — skup w wadze mięsa; 5 — trzoda; 6 — bydło; 7 — pozostałe zwierzęta.

Na analizowanym obszarze ponad 88% mocy przetwórczych przemysłu mięsnego przypada na zakłady kluczowe zlokalizowane głównie w woj. miejskim łódzkim, skierniewickim i płockim. Samo woj. miejskie łódzkie koncentruje prawie połowę potencjału produkcyjnego przemysłu kluczowego. Spółdzielcze zakłady mięsne charakteryzują się bardziej równomiernym stopniem rozmieszczenia w poszczególnych województwach.

Nieco inaczej rozmieszczone są zdolności produkcyjne wędlin. Niższa relacja potencjału produkcyjnego wędlin przemysłu kluczowego w stosunku do spółdzielczości wpływa na mniejsze zróżnicowanie ich w układzie wojewódzkim (rys. 1).

Wskaźniki wykorzystania zdolności produkcyjnych w latach 1975—1980 z uwagi na znaczne zmiany w mocach przetwórczych stają się nieporównywalne między sobą. Stąd też zachodzi konieczność przeprowadzenia analizy porównawczej potencjału przemysłowego z towarową produkcją zwierzęcą w 3 przekrojach czasowych.

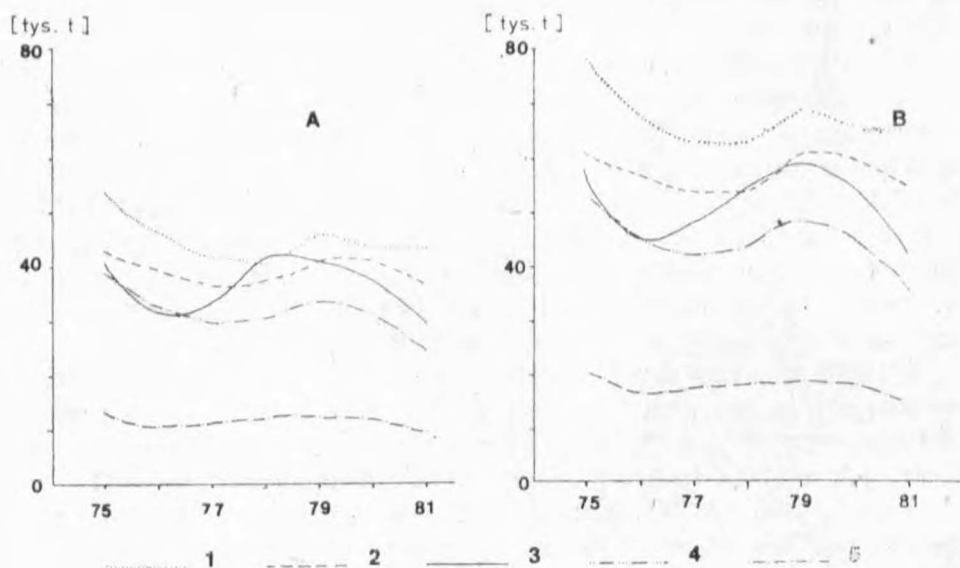
W 1975 r. przed uruchomieniem zakładu w Rawie Maz. wskaźnik wykorzystania mocy produkcyjnych w całej branży w strefie żywielskiej wynosił 110,7%, a w poszczególnych województwach kształtował jak w tab. 1. Analizowany obszar dysponował nadwyżką surowca w wysokości 48 tys. t przy 100% wykorzystaniu zdolności produkcyjnych lub 39 tys. t przy rzeczywistym wskaźniku wykorzystania potencjału przemysłowego. Istniejącą nadwyżkę żywca, występującą przede wszystkim w woj. sieradzkim i skierniewickim, przetwarzano głównie w zakładach Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego [2].

Do 1976 r. wielkość produkcji finalnej przemysłu mięsnego określały głównie jego zdolności przetwórcze, natomiast od momentu oddania kombinatu w Rawie Maz. determinuje towarowa produkcja zwierzęca.

W 1977 r. wzrost mocy przetwórczych do 278,3 tys. t oraz spadek skupu żywca ze 190,3 tys. t w 1975 r. do 154,4 tys. t wpłynęły na obniżenie się wskaźnika wykorzystania zdolności produkcyjnych do 62%. Do pełnego ich zagospodarowania zabrakło surowca w wysokości 123,9 tys. t.

Towarowa produkcja zwierzęca, podobnie jak w skali kraju, po osiągnięciu maximum rozwoju w 1975 r. uległa gwałtownemu załamaniu w latach 1976—1977. Spadek skupu żywca wynosił od 13% w woj. miejskim łódzkim do 20% w woj. płockim i 22% w woj. skierniewickim. Dotyczył głównie trzody i bydła w gospodarce indywidualnej. W latach 1978—1979 towarowa produkcja nieznacznie wzrosła przekraczając poziom z 1977 r., by w 1981 r. spaść poniżej tej

wielkości (rys. 2). Na zmniejszenie stada złożyło się wiele przyczyn. Do głównych należy zaliczyć spadek plonów 4 zbóż oraz roślin pastewnych, jak też zmniejszenie sprzedaży pasz treściwych.

Rys. 2. Skup żywca rzeźnego w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego w latach 1975—1981

A — waga mięsa; B — waga żywca; 1 — woj. plockie; 2 — woj. sieradzkie; 3 — woj. piotrkowskie; 4 — woj. skierniewickie; 5 — woj. miejskie łódzkie.

W 1980 r. mimo obniżenia zdolności produkcyjnych do 206 tys. t wskaźnik ich wykorzystania wynosił zaledwie 78,3%, w przemyśle kluczowym 84,5%, w spółdzielczym „Społem” 23,2%, w „SCH” 32,5% (tab. 3).

W latach 1978—1981 potencjał przemysłowy przekraczał średnio wielkość skupu surowca o 40—50 tys. t mięsa z uboju. Z ogólnego skupu żywca w 5 województwach przemysł mięsny tego obszaru przetwarzał ok. 92—93% surowca, w którym 63—64% wagi żywej stanowiła trzoda, 33—35% bydło oraz 1% cielęta, owce i konie (tab. 4). Głównymi dostawcami zwierząt rzeźnych są gospodarstwa indywidualne. W 1977 r. dostarczyły one ok. 75% trzody oraz 84% bydła. Pozostały odsetek uzupełniono dostawami z gospodarstw uspołecznionych.

Tabela 3

Wskaźniki wykorzystania mocy produkcyjnych w przemyśle mięsnym w 1980 r.

Województwo	Mięso z uboju			Wędliny i wyroby gotowe				
	przemysł kluczo- wy	CZSS „Społem”	„Sch” CZSR	przemysł razem	kluczo- wy	CZSS „Społem”	„Sch” CZSR	razem
Płockie	115,0	20,0	23,0	103,4	130,4	32,9	73,0	68,9
Sieradzkie	—	35,3	45,8	41,5	—	100,0	57,6	69,1
Łódzkie	74,4	—	15,0	73,1	107,2	92,3	106,3	105,8
Piotrkowskie	96,0	17,2	43,6	59,3	—	60,7	66,7	63,6
Skierniewickie	84,5	22,6	28,1	78,9	58,0	72,5	78,1	63,5
Razem	84,6	23,2	32,5	78,3	92,3	78,0	69,9	84,2

Źródło: Na podstawie danych OPPM w Łodzi.

Tabela 4

Struktura przetwarzanego surowca w kluczowym przemyśle mięsnym w 1977 r. w obszarze strefy żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego

Rodzaj zwierząt	Waga poubojowa		Empiryczny przelicznik wagi poubojowej na wagę żywą	Waga żywa	
	t	%		t	%
Trzoda mięsno- stoninowa	101 715	70,1	79,75	127 542	61,6
Bekonowa	3 387	2,2	73,28	4 622	2,2
Bydło	39 488	27,2	53,11	73 950	35,7
Cieleta	456	0,3	60,45	758	0,3
Owce	235	0,2	50,00	470	0,2
Konie	21	0,0	57,68	36	0,0
Razem	145 092	100,0		207 378	100,0

Źródło: Na podstawie danych OPPM w Łodzi.

3. PRODUKCJA FINALNA

Produkcja przemysłu mięsnego na analizowanym obszarze w latach 1975—1980 była najwyższa w latach 1975—1977, wynosiła wówczas ok. 175 tys. t mięsa poubojowego (tab. 5). Od tamtego czasu systematycznie malała i w 1980 r. zmniejszyła się do 161,7 tys. t. Spadek ubojów zaznaczył się najpierw w zakładach spółdzielczych, a w 1980 r. miał miejsce również w przemyśle kluczowym. Nie wywarł on więk-

szych zmian w strukturze podstawowych grup produktów finalnych, w których nastąpił jedynie niewielki spadek produkcji wędlin i wyrobów wędliniarskich przy nieznacznym wzroście produkcji szynek i łopatek w puszkach oraz produkcji uszlachetnionej.

Tabela 5

Skup żywca, zdolności przetwórcze i produkcja finalna przemysłu mięsnego w strefie żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego w latach 1975—1981 (w tys. t wagi mięsa)

Wyszczególnienie	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981
Skup żywca	190,3	163,0	154,0	163,0	179,8	166,5	98,2
Zdolności przetwórcze							
branża ogółem	140,7	239,1	239,1	208,9	214,4	206,7	201,3
przemysł kluczowy	121,9	203,0	203,0	172,3	183,2	183,2	178,0
przemysł spółdzielczy	18,8	36,1	36,1	36,6	31,2	23,5	23,3
Produkcja mięsa z uboju							
branża ogółem	156,1	170,0	173,7	163,8	169,1	161,8	95,9
przemysł kluczowy	137,1	145,5	145,0	158,5	162,5	155,0	88,9
przemysł spółdzielczy	19,0	24,5	28,7	5,3	6,6	6,8	7,0
Produkcja wędlin i wyrobów wędliniarskich							
branża ogółem	65,0	72,5	74,1	67,0	69,0	67,0	.
przemysł kluczowy	36,3	39,3	43,5	40,0	40,3	39,7	.
przemysł spółdzielczy	28,7	33,2	30,6	27,0	29,7	27,3	.

Zródło: Na podstawie danych OPPM w Łodzi.

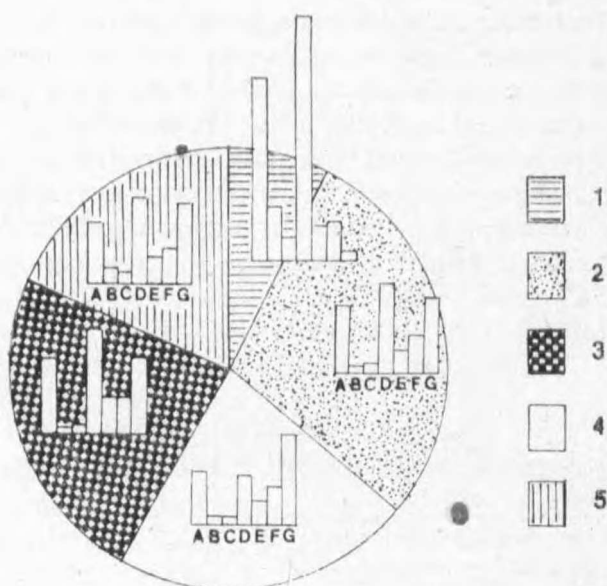
W 1980 r. ponad 96% mięsa poubojowego wyprodukował przemysł kluczowy, a tylko niecałe 4% sektor spółdzielczy. Zgodnie z rozmieszczeniem mocy przetwórczych największa produkcja miała miejsce w woj. miejskim łódzkim, skierniewickim i plockim (rys. 1, 2). Udział zakładów WSS „Społem” stanowił 1,3%, a jednostek produkcyjnych „SCH” 2,8% wielkości poubojowej mięsa całej branży. W ujęciu przestrzennym ubój w zakładach spółdzielczych kształtował się od 0,3 tys. t w woj. miejskim łódzkim do 2,2 tys. t w woj. piotrkowskim.

W wytwarzaniu wędlin dominuje woj. miejskie łódzkie dostarczające ok. 44% ogólnej produkcji w 5 województwach. Głównymi producentami są zakłady przemysłu kluczowego zlokalizowane w Łodzi i w Pabianicach. Stosunkowo wysoki udział w tej grupie finalnych produktów posiada spółdzielczość, która dostarczyła 40% ogólnej wielkości wędlin. Produkcja wędlin w sektorze spółdzielczym wynosi od 4,2 tys. t w woj. miejskim łódzkim do 7 tys. t w woj. piotrkowskim.

Pozostałe grupy przetworów mięsnych, jak: szynki i łopalki w puszkach, konserwy itp., wytwarza wyłącznie przemysł kluczowy.

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych głównymi kierunkami obrotu produktami finalnymi przemysłu mięsnego było zaopatrzenie ludności woj. miejskiego łódzkiego, piotrkowskiego, płockiego, sieradzkiego i skierniewickiego w produkty mięsne oraz eksport. W 1977 r. przemysł mięsny dostarczył 144,4 tys. t produktów mięsno-podrobowo-tłuszczowych, w tym 42,4 tys. t mięsa surowego, 58,3 tys. t wędlin.

Zaopatrzenie w mięso i jego przetwory poszczególnych województw wykazuje ogromne zróżnicowanie. Dysproporcje te wyraźnie przedstawiają wskaźniki zaopatrzenia na 1 mieszkańca (rys. 3). Sprzedaż mięsa surowego w woj. miejskim łódzkim była 2- lub 3-krotnie wyższa niż w pozostałych województwach. W zaopatrzeniu w wyroby garmazeryjne rozpiętość dochodziła do 6-krotności, w wędlinach i konserwach do 3-krotności, jedynie w tłuszczach i wyrobach podrobowych utrzymywała się na zbliżonym poziomie.

Rys. 3. Sprzedaż produktów finalnych przemysłu mięsnego i ubój domowy w strefie żywicielskiej woj. miejskiego w 1977 r. (w kg/1 mieszkańca)

1 — woj. miejskie łódzkie; 2 — woj. piotrkowskie; 3 — woj. płockie; 4 — woj. sieradzkie; 5 — woj. skierniewickie; 1 mm wysokości słupa odpowiada sprzedaży 1 kg produktów finalnych przemysłu mięsnego na 1 mieszkańca: A — mięso surowe; B — wyroby garmazeryjne; C — konserwy mięsne; D — wędliny; E — wyroby podrobowe; F — tłuszcze zwierzęce; G — ubój domowy.

Występujące na omawianym obszarze dysproporcje w zaopatrzeniu w mięso i jego przetwory łagodzone były produktami pochodzącymi z uboju domowego. W skali kraju samozaopatrzenie stanowiło 11,5% ogólnego spożycia mięsa zwierzęcego (bez drobiu i innych). Średnio na 1 osobę ludności wiejskiej przypadało w kraju 16,0 kg. Zbliżony wskaźnik produkcji zwierzęcej w obszarze 5 województw oraz podobnie układająca się relacja między ludnością wiejską i miejską wskazuje na przyjęcie krajowego wskaźnika autokonsumpcji jako adekwatnego dla analizowanego obszaru.

W strukturze przestrzennej strefy żywicielskiej woj. miejskiego łódzkiego samozaopatrzenie w mięso cechuje duże zróżnicowanie od 1,5 kg w woj. miejskim łódzkim do 10—12 kg w pozostałych województwach i układa się wprost proporcjonalnie do liczby ludności wiejskiej. W wielkościach bezwzględnych ubój domowy wynosił ok. 21 tys. t w wadze mięsa. Spożycie mięsa wraz z samozaopatrzeniem na 1 osobę na analizowanym obszarze kształtowało się od 39,6 kg w woj. siedleckim, 41,6 kg w woj. skierniewickim, do 77,5 kg produktów mięsno-podrobowo-tłuszczowych w woj. miejskim łódzkim (rys. 3).

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych OPPM w Łodzi przeznaczało na eksport średnio ok. 10 tys. t produktów mięsnych i tłuszczów, które w wartości pieniężnej stanowiły 1/6 globalnej produkcji przedsiębiorstwa. Najważniejszą pozycję stanowiły szynki i łopatki w puszkach, konserwy mięsne oraz mięso surowe i bekon. Udział poszczególnych zakładów w eksporcie głównych produktów finalnych, jak i relacje między wysyłąną ilością za granicę a produkcją ilustruje tab. 6.

Tabela 6

Eksport głównych produktów finalnych OPPM w Łodzi w 1977 r.

Zakłady	Szynki i łopatki w puszkach		Konserwy mięsne		Mięso surowe	
	t	% produkcji	t	% produkcji	t	% produkcji
OPPM	4 637,4	84,3	2 391,6	26,0	1 330,5	·
w tym						
łódzkie	2 028,5	91,7	1 783,3	31,0	425,7	·
płockie	658,0	76,4	366,0	24,4	—	—
pabianickie	1 585,0	91,5	159,3	52,1	—	—
rawskie	367,7	48,0	67,6	3,7	904,7	·

Źródło: Na podstawie danych OPPM w Łodzi.

4. PERSPEKTYWA ROZWOJU PRZEMYSŁU MIĘSNEGO

Rozwój przemysłu mięsnego, określony zwiększeniem mocy produkcyjnych, determinują potrzeby żywnościowe ludności z jednej strony, z drugiej natomiast, a w polskich warunkach przede wszystkim, wielkość produkcji zwierzęcej.

W 1978 r. Komisja Planowania przy Radzie Ministrów [4] utrzymując tendencję wzrostu chowu zwierząt z lat 1960—1975 zakładała wybudowanie do 1990 r. w makroregionie środkowym dwóch dużych zakładów o zdolności przetwórczej po 100 tys. t mięsa z uboju każdy. Lokalizację przyszłych zakładów proponowano w woj. sieradzkim i radomskim. Planowała wzrost produkcji żywca (bez drobiu i innych) o 57%, zwiększenie udziału skupu w produkcji globalnej z 72,5 do 96% oraz ponad dwukrotne zwiększenie mocy produkcyjnych przemysłu mięsnego w makroregionie środkowym w stosunku do 1975 r.

Za lokalizacją nowych mocy przetwórczych przemysłu mięsnego w pobliżu woj. miejskiego łódzkiego przemawia wzrost zapotrzebowania na mięso w Łódzkiej Aglomeracji Miejskiej. Umieszczenie zakładu w woj. sieradzkim wydaje się właściwe, pozostaje do rozstrzygnięcia tylko rozwiązanie czasowe, uzależnione od poziomu produkcji zwierzęcej.

Zakładany przez Komisję Planowania przy Radzie Ministrów dla lat 1975—1990 4-procentowy roczny przyrost produkcji zwierzęcej, zbliżony do wskaźnika z lat 1960—1975, wydaje się być słuszny z punktu widzenia zapotrzebowania na mięso. Utrzymanie proponowanego wskaźnika wymaga zapewnienia odpowiedniej ilości pasz. Zakładany przez Komisję Planowania wysoki wskaźnik (70%) wzrostu głównych roślin, będących źródłem pasz w chowie zwierząt, osiągany był w ciągu 15 lat w wielu krajach Europy¹.

W latach 1960—1975 Polskę charakteryzował wysoki przyrost zwierząt gospodarskich na 100 ha użytków rolnych. Identyczną sytuację zanotować można w tym czasie w Japonii. Tylko wyższe tempo wzrostu posiadała Holandia i Belgia. Uzyskanie stosunkowo wysokiego rocznego tempa wzrostu produkcji zwierzęcej w Polsce w latach 1970—1975 w wysokości ponad 6% było możliwe dzięki importowi zbóż. W 1975 r.

¹ Planowana wydajność 4 zbóż z 1 ha w 1990 r. rzędu 37—40q odpowiada wskaźnikom, jakie w latach 1971—1975 uzyskiwały takie państwa, jak: Austria, Dania, Francja, Irlandia, RFN, Wielka Brytania. Uzyskanie dużego tempa zbóż znana jest w: Austrii, Bułgarii, Francji i na Węgrzech, które w ciągu 15 lat dokonały wzrostu plonów zbóż średnio o 15 q z 1 ha. Z poziomu 25,1 q/ha startowała Austria na początku lat sześćdziesiątych, by w połowie lat siedemdziesiątych osiągnąć 37,5 q/ha. Podobną sytuację obserwuje się na Węgrzech i w Bułgarii, które w latach 1960—1976 zwiększyły plony zbóż do 37 q/ha.

saldo bilansowe zbóż w handlu zagranicznym wynosiło —4,0 mln t, przy wielkości produkcji zbóż w kraju 18 mln t. Uzyskanie plonów 4 zbóż z 1 ha rzędu 32—33 q pozwoli na zrezygnowanie ze zbóż z importu przy utrzymaniu tego samego stanu hodowli co w 1975 r. Kolejny przyrost plonów produkcji roślinnej powodować będzie zwiększenie hodowli o własne surowce paszowe. Utrzymanie jednak importu zbóż konsumpcyjnych, jak i paszowych sprzyjałoby szybszemu wzrostowi produkcji zwierzęcej.

Uzyskanie planowanego wskaźnika produkcji zwierzęcej przy 70% przyroście zbóż wskazuje na osiągnięcie 112 szt. dużych na 100 ha użytków rolnych, a więc aktualnego poziomu hodowli Danii, Irlandii, RFN. Osiągnięcie tak poważnego wzrostu produkcji roślinnej i zwierzęcej wymaga odpowiedniego zaopatrzenia rolnictwa w środki produkcji, jak i racjonalnego stosowania mechanizmów bodźcowych.

Zakładane przez Komisję Planowania wskaźniki wzrostu produkcji rolnej dla lat 1975—1990 nie sprawdziły się w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Kolejne załamania produkcji zwierzęcej sprawiły, że w 1980 r. towarowa produkcja zwierzęca stanowiła zaledwie 87% produkcji z 1975 r. Wydaje się wobec tego, że podstawowym zadaniem do 1990 r. powinno być odbudowanie stada z 1975 r. oraz jego dalszy rozwój w celu jak najszybszego osiągnięcia poziomu skupu na 1 mieszkańca z 1975 r., czyli 65 kg.

Biorąc pod uwagę średnie roczne tempo wzrostu ludności na analizowanym obszarze do 1990 r. liczba mieszkańców wzrośnie do ok. 3,2—3,3 mln osób. Zatem, aby osiągnąć poziom skupu żywca z 1975 r. na 1 mieszkańca w 1990 r., należy zwiększyć towarową produkcję zwierzęcą do 215 tys. t, czyli o 23% w stosunku do 1980 r. W celu osiągnięcia założonego poziomu towarowa produkcja zwierzęca winna wzrastać począwszy od 1983 r. średnio rocznie o ok. 2,3%, a więc w nieco wyższym tempie jak w latach 1960—1970.

Z uwagi na aktualną sytuację kryzysową w naszej gospodarce, a przede wszystkim ze względu na niskie tempo wzrostu produkcji roślinnej, jak i ograniczone możliwości zakupu zbóż za granicą wydaje się być wątpliwe osiągnięcie i utrzymania wyższego tempa rozwoju zwierząt rzeźnych w najbliższych latach. Zakładany na 1990 r. poziom skupu wg Komisji Planowania rzędu 256,9—331,6 tys. t (tab. 7) wydaje się mało prawdopodobny z uwagi na bardzo wysokie i tym samym nierealne roczne tempo wzrostu produkcji towarowej zwierząt o 8—12% w latach 1983—1990.

Uzyskanie skupu wielkości 215—240 tys. t w 1990 r. wg wersji minimum w porównaniu z aktualnymi mocami produkcyjnymi przemysłu mięsnego przekroczyłoby je o 10 tys. t, a przy podwyższonym

Tabela 7

Produkcja globalna i skup zwierząt rzeźnych (bez drobiu i innych) w 1975 r. i 1990 r. w obszarze woj. miejskiego łódzkiego, piotrkowskiego, płockiego, sieradzkiego i skierniewickiego (w tys. t wagi mięsa)

Wyszczególnienie	1975		1990 ^a		1990 ^b		1990 ^c	
	A	B	A	B	A	B	A	B
Produkcja globalna zwierząt	225,0	250,0	251,5	282,5	297,0	337,5	345,4	392,5
Skup	190,3	190,3	215,0	215,0	256,9	256,9	298,3	298,3
Udział skupu w produkcji globalnej	85,5	76,1	85,5	76,1	85,5	76,1	85,5	76,1
Skup przy udziale 96% w globalnej produkcji			241,4	271,2	285,1	324,0	331,6	376,0

a Wzrost o 23% w stosunku do 1980 r., zachowanie poziomu spożycia z 1975 r.

b Wzrost o 35% w stosunku do 1975 r., produkcja oparta o zasoby paszowe własne wg Komisji Planowania,

c Wzrost o 57% w stosunku do 1975 r., produkcja oparta o zasoby paszowe własne i pochodzące z importu wg Komisji Planowania.

Uwaga: A — udział skupu w globalnej produkcji zwierzęcej wg *Gospodarki żywnościowej* 1980. GUS, Warszawa 1980; B — udział skupu wg Komisji Planowania.

Zródło: Obliczenia własne na podstawie danych *Komisji Planowania przy Radzie Ministrów. Zespół Planowania Regionalnego z siedzibą w Warszawie — Makroregion Środkowy. Studium planu perspektywicznego. Podstawowe elementy rozwoju*, Warszawa 1978, z. 8; *Rocznika statystycznego województw 1977*. GUS, Warszawa 1977.

udziale skupu w produkcji globalnej zwierząt do 96% o 35 tys. t. Zachodziłaby wówczas potrzeba uruchomienia do 1990 r. nowych mocy produkcyjnych w wysokości 35 tys. t mięsa poubojowego. Przyszłej lokalizacji nowych zdolności przetwórczych można byłoby dokonać zgodnie z sugestią Komisji Planowania przy Radzie Ministrów w sąsiedztwie ŁAM na obszarze woj. sieradzkiego, które posiada niewielki potencjał produkcyjny, a równocześnie dysponuje wielkością skupu żywca powyżej 40 tys. t w wadze mięsa.

LITERATURA

- [1] Bernacka-Baranowa J., *Przemysł mięsny*, [w:] *Strefa żywicielska woj. m. łódzkiego*, cz. 2, *Produkcja finalna*, Łódź 1978 (maszynopis w Zakładzie Gospodarki Przestrzennej UŁ).
- [2] *Gospodarka żywnościowa 1980*. GUS, Warszawa 1980.
- [3] Bernacka-Baranowa J., *Strefa żywicielska woj. m. łódzkiego*. „Przegląd Społeczno-Ekonomiczny” 1980, z. 7.
- [4] *Komisja Planowania przy Radzie Ministrów. Zespół Planowania Regionalnego z siedzibą w Warszawie — Makroregion Środkowy. Studium planu perspektywicznego*.

- tywicznego. *Podstawowe elementy rozwoju*, Warszawa 1978, z. 8.
- [5] *Ministerstwo przemysłu Spożywczego i Skupu. Departament Studiów i Rozwoju Rozmieszczenie skupu produktów rolnych w Polsce i kierunki jego rozwoju w województwach i makroregionach*, red. E. Kluciński, i in., GUS, Warszawa 1979.
- [6] *Rocznik statystyczny rolnictwa i gospodarki żywnościowej. GUS*, Warszawa 1978.
- [7] *Rocznik statystyczny województw 1976. GUS*, Warszawa 1976.
- [8] *Rozwój i rejonizacja przemysłu spożywczego na tle rolniczej bazy surowcowej. GUS*, Warszawa 1977.

Janina Bernacka-Baranowa

DEVELOPMENT OF MEAT-PROCESSING INDUSTRY
IN NUTRITION ZONE OF ŁÓDŹ URBAN ADMINISTRATIVE PROVINCE
OVER THE YEARS 1975—1980

The meat-processing industry has been holding a leading position among several food-processing industries since mid-seventies. Its production capacities till 1975 represented an insufficient level in relation to the commodity animal production in the nutrition zone of Łódź urban administrative province (including provinces of Łódź, Piotrków, Plock, Sieradz, and Skierniewice). Increase of production capacities achieved through putting on stream a big plant at Rawa Mazowiecka accompanied by decline in animal production caused that the analyzed region possesses idle production capacities to the tune of 20 to 30 per cent of total capacities. The final production of the meat-processing industry determined by the level of centralized purchasing of slaughter animals has been showing a downward trend since 1977. Ready products go mainly for supply of the nutrition zone and for export. Possibilities of increasing production capacities of the meat-processing industry will depend upon expansion of animal breeding. The basic task of the meat-processing industry in the coming years will be to reconstruct the level of centralized purchasing of slaughter animals and thus of per capita consumption from 1975.